

DE KLOK SLAAT 5 URE!

Een iconisch schilderij van Achilles De Maertelaere, alias Bentos

Het was 8 oktober 2010, de opening van de tentoonstelling *Belichte Stad* in het STAM. Ik stond in een verduisterde zaal, voor mij het schilderij *De klok slaat 5 ure! Half slapend gaan zij naar 't fabriek*. Ik raakte in gesprek met de man naast mij, prof. Jean Bourgeois, van wie ik vele jaren terug mijn eerste (en laatste) praktijklessen archeologie had gekregen. 'Dat kleinste meisje rechts is hoogstwaarschijnlijk mijn grootmoeder', zei hij. Het schilderij waarop een vader in het vale licht van een straatlantaarn zijn twee jonge dochters meesleept naar de fabriek, bleek van de hand van zijn grootoom, Achilles De Maertelaere, alias Bentos. Volgens de familieoverlevering zou die zijn kleine zusje, de grootmoeder van Bourgeois, als model genomen hebben voor een van de twee meisjes. Een foto van zijn grootmoeder als jong meisje, heeft hij niet. Maar op de foto van haar verloving (of huwelijk?) in 1919 is de gelijkenis sprekend. De Maertelaere

heeft trouwens ook later zijn zus model laten staan voor andere schilderijen.

We spraken af om het verhaal verder uit te spitten. Maar daar ging tijd over, heel wat tijd. Tot in november 2016. Toen zag ik het schilderij opnieuw in de tentoonstelling *Made by Children. Kinderarbeid vroeger en nu* in het MIAT, en regelde ik een afspraak met Bourgeois. Samen met Amsab-fotograaf Geert Bonne doken we in het indrukwekkende fotoarchief over zijn grootoom.

Een paar weken later contacteerde ik Hilde Langeroot, de curator van de tentoonstelling in het MIAT. Zij had inmiddels een ander verhaal gehoord over het meisje op het schilderij. Een mevrouw uit Ledeberg, Jeanine De Weweire, had na haar bezoek aan de tentoonstelling contact opgenomen en wist te vertellen dat het meisje rechts op het schilderij, háár grootmoeder was, Martha Bauwens. Martha ging als kind werken in de continu's¹. Ze trok elke dag samen met

Het meisje op het schilderij *De klok slaat 5 ure!*, waarvoor waarschijnlijk de grootmoeder van Jean Bourgeois model stond. Rechts: De grootmoeder van Jean Bourgeois als jonge vrouw op haar verlovings- (of trouw-)feest. (Privécollectie Jean Bourgeois)

een ander meisje naar de fabriek, begeleid door 'Lange Giele', zo genoemd omdat hij uitzonderlijk groot was. Misschien wordt het kleine meisje nog door anderen geclaimd. Het toont alleen maar aan hoe bekend en herkenbaar het schilderij voor velen was en is.

Via het MIAT kwam Jean Bourgeois trouwens ook terug in contact met Albert Van Poucke, de kleinzoon van een andere broer

van zijn grootmoeder. Ze hadden elkaar nooit ontmoet. Van Poucke had van historica Monika Triest, de weduwe van zijn recent overleden broer, een pak documentatie gekregen over Achilles De Maertelaere. Blijkbaar was haar man even geïntrigeerd door zijn grootoom als Bourgeois.

Achilles De Maertelaere werd op 5 september 1882 geboren in Gent. Hij was de tweede zoon in een gezin van vijf kinderen. Zijn vader had zich opgewerkt tot meester-gast

DE · KLOK · SLAAT

HALE SLAPEND GAAN Z

T · 5 · URE !

Y · naar 't FABRIEK

Martha Bauwens, die volgens de familie-overlevering model stond voor het meisje rechts op het schilderij. (Privécollectie Jeanine De Weweire)

Het iconische schilderij *De klok slaat 5 ure! Halfslapend gaan zij naar 't fabriek* van Achilles De Maertelaere.

in een textiel fabriek. Vandaar zijn bijnaam, 'den emdenband', verwijzend naar de hendenband, een soort kraag die de meester-gasten droegen. De Maertelaere was eerst goudsmid en studeerde vervolgens aan de Gentse Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. Onmiddellijk na zijn studies ging hij werken in het atelier van vader en zoon Van Biesbroeck, de 'huiskunstenaars' van de socialistische beweging in Gent. Reeds in 1899 ontwierp hij in opdracht van de Belgische Werkliedenpartij de affiche voor de inhuldiging van de nieuwe magazijnen van Vooruit aan de Vrijdagmarkt.

Omstreeks 1905 schilderde hij het doek *De klok slaat 5 ure*. Zijn zus was 10 jaar jonger (geboren in 1892) en was dus ongeveer 13 jaar toen hij het tafereel schilderde.

Het schilderij staat ook afgebeeld op een foto uit 1906, in de tuin van het Volkshuis van Vooruit in de Bagattenstraat in Gent.² Het heeft heel lang in het café van Ons Huis aan de Vrijdagmarkt gehangen. In het voorjaar van 1992 werd *De klok*, samen met andere schilderijen van Ons Huis overgebracht naar de Floreal, het vakantiecentrum van de Algemene Centrale-ABVV in Blankenberge. Reproducties werden nog lang meege-dragen en nagespeeld in tableaux vivants in socialistische optochten. Blijkbaar werden ze ook verkocht als schilderijtjes voor in de huiskamer. En in het Volkshuis in Ledeborg hangt nog steeds een grote replica.

De Maertelaere maakte samen met de Van Biesbroecks ook muurdecoraties, onder meer die van het Volkshuis in Wetteren en in Geraardsbergen. Voor sommige nieuwjaarsnummers van het dagblad *Vooruit* tekende hij ook de frontpagina. Veel later, in 1935, maakte hij het grafmonument voor Jan Samijn (1869-1933), die dertig jaar lang voorzitter was geweest van de socialistische Textielarbeiderscentrale. Deze beeldengroep bevindt zich nog steeds op

de Westerbegraafplaats of het 'geuzenkerkhof' in Gent (Mariakerke). Het reliëf in de sokkel van het monument herneemt trouwens het thema van *De klok slaat vijf ure*. De Maertelaere is ook aanwezig in het Gentse stadsbeeld: de ovalen bronzen gedenkplaten in de Gebroeders De Smetstraat en in de Sint-Salvatorstraat, opgericht ter ere van de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog en ingehuldigd in 1921, zijn door hem ontworpen. In 1913 ontwierp hij trouwens ook een van de affiches voor de wereldtentoonstelling in Gent.

De Maertelaere had van 1910 tot 1962 een eigen atelier in de Provenierstersstraat in het Elisabethbegijnhof. Daar woonden nog andere kunstenaars met dezelfde achternaam, waardoor zijn post soms verkeerd werd besteld. De Maertelaere besloot toen het pseudoniem 'Bentos' aan te nemen. Die naam ontleende hij aan een circusartiest die soms voor hem model stond. De man had die naam op zijn beurt overgenomen van een Argentijnse vriend.

Hoewel Bentos samen studeerde met onder meer Gustave en Léon De Smet, Frits Van den Berghe, Constant Permeke, Albert Servaes ... brak hij nooit echt door. In *De Streekkrant* van 1964 lezen we: 'Bentos had zijn hart aan het classicisme verpaid. Men noemde hem smalend een "pompier". Hij vond het vanzelfsprekend een hele maand te besteden aan het schilderen, haartje na haartje, van de vacht van een dame wier portret hij diende te konterfeiten. Zulks in een tijd waarin de expressionisten met één "ideoplastische" streek van een breed en plat penseel een half doek vulden. [...] Er is nooit een werk van hem gekocht door het Gentse Museum van Schone Kunsten'. Bentos liet zich daarover in 1962 ietwat sarcastisch uit: "Niet zot genoeg. Ge moet langs Latem en Deurle passeren om in het museum te geraken."

Maar hij was ook niet het type om op de

Achilles De Maertelaere , alias Bentos in zijn atelier in het Elisabethbegijnhof. (Privécollectie Jean Bourgeois)

voorgond te treden, merkt Bourgeois op. ‘Ik heb hem niet lang gekend. Ik was 5 jaar toen we uit Congo terugkwamen en 9 jaar toen hij stierf. Hij was een stille, heel lieve man. Hij woonde bij zijn ouders tot 1931, toen zijn moeder stierf. Daarna ging hij, samen met zijn vader, bij mijn grootmoeder wonen, in

de Prinsenstraat (later Mirabellostraat). Na de oorlog – zijn vader was inmiddels overleden – verhuisde hij samen met mijn grootmoeder naar het Heldenplein op het eiland Malem. Ik herinner me zijn grote snor en baard. En dat hij slurpte als hij zijn karnemelk dronk, waarbij de restjes in zijn

TENUE
DU
LUNDI

TRAVAIL INSALUBRE DES SALAIRES
LONGS HEURES DE TRAVAIL - PETITS
MORTALITE INFANTILE 62%
VOILA LA VIE DES POUVRES GENS!

TIL HERRINGEN
DER
LANDELIGE BARN
15 AUGUSTUS

Het schilderij *De klok slaat 5 ure!* staat ook afgebeeld op de foto uit 1906 die genomen werd in de tuin van het Volkshuis in de Bagattenstraat in Gent. (Amsab-
ISG, Gent)

Tableau vivant van *De klok slaat 5 ure!* in een optocht naar aanleiding van 40 jaar Textielarbeiderscentrale van België, Gent, 1938. (Amsab-ISG, Gent)

snor bleven hangen. Iedereen in de familie vertelde dat hij een eenzaat was, hij is nooit getrouwd. Soms verdween hij voor weken, niemand wist waar hij naartoe ging. En dan was hij er plots weer. Rijk werd hij niet. Het weinige geld dat hij verdiende, stak hij in zijn schilderijen (canvassen, verf, enz.).

Bentos was vooral een portretschilder, zo maakte hij onder meer een portret van Edward Anseele. Maar hij schilderde ook verschillende landschappen en mythologische scènes. Bij die laatste was de mythe van Leda en de zwaan een van zijn geliefde thema's. Van 1940 tot 1951 gaf hij les aan de tekenacademie van Eekloo, waar hij vooral boetseerkunst doceerde.

Dat hij ook buiten de socialistische beweging bekend was, blijkt uit het overlijdensbericht dat in 1964 verscheen in het – katholieke – dagblad *Het Volk*: 'Er kan afstand genomen worden van feiten en legenden. Het werk van Bentos, ofschoon het grotendeels in het buitenland is verspreid, blijft. Wellicht beschouwen de hedendaagse hyperrealisten hem als een voorloper, een pionier. Dat zou een eerherstel zonder weerga betekenen.'

Prof. Jean Bourgeois, blijft het traject van de schilderijen van zijn grootoom in het buitenland nauwgezet volgen. Meer dan vijftig jaar na diens dood is het schilderij *De Klok* nog steeds een icoon.

Een reproductie van het schilderij in een jubileumstoet naar aanleiding van 75 jaar Samenwerkende Maatschappij Vooruit, Gent, 1956. (Amsab-ISG, Gent)

Het schilderij is nog tot 7 januari 2018 te bezichtigen in de tentoonstelling *Made by children. Kinderarbeid vroeger en nu* in het MIAT. Het werd daar gerestaureerd door Lucas De Vuyst, met de steun van de Algemene Centrale-ABVV.

Voor alle info: <http://www.miat.gent.be/>

Met dank aan Jean Bourgeois en Hilde Langerart.

- 1 De (natte) continu is het beruchtste bewerkingsproces uit de vlasfabriek. Het was het vuilste en zwaarste werk in de fabriek: de temperaturen liepen er door de stoom heel hoog op, de arbeiders stonden constant in het water, eigenlijk in de modder, en het lawaai was oorverdovend.

- 2 Voor het verhaal achter de foto, zie: Egon BAUWELINCK, 'Het zweet en bloed van hulpeloze dutsen'. De schaduwzijde van een historische foto. In: *Brood & Rozen*, (2013)4, pp. 4-51.

BRONNEN:

- Interview met prof. Jean Bourgeois, 17/01/2017.
- Guy VANSCHOENBEEK, De klok slaat 5 ure! A. Bentos. In: *Amsab-Tijdingen*, (1988-1989)3, pp. 22-23.
- Bentos/De Maertelaere, Achilles. In: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/8431>
- Bentos 1882-1964. In: *De Streekkrant*, 02/09/1964.
- Achilles Bentos te Gent overleden. In: *Het Volk*, 1964.